

Euskal-joskera

IMANOL LASPIUR'ek

GEREDIAGA ALKARTEA'k antolatutako Ermua'ko batzar ontarako ponentzia bat gertatzeko esan didate, baiña berandu esan ere, arraioa. Oso berandu izanik eta ogibide-lanak danborarik ematen ez didalako, ez zait errex izan ganorazko gauzarik antolatzea. Ala ere zerbait egin nai eta zer egin jakin ez.

Euskal aditzari buruz zeozer moldatzeko esana zait, baiña, euskerak duenik enborrik gogorrena aizkoratzeko eman nai didate ta ez naiz ortarako gai, ez almanez ez denbora aldetik. Zerbait egin bear ala ere, baietza eman bai dut eta, orra or, euskal-joskera dala-ta ekin diot. Ortaz, ona emen nire zera:

Aspaldi ontan euskal-joskerari garrantzi gutxi ematen zaiola-koan nago. Asko mintzatu da ori dala-ta; bai, egin da. Batak eta besteak bere uste-izateak eman edo idatzi ditu. Ala ere ez du oraindik Euskaltzaindia'k orri buruz erabakirik artu edo, nolabait ere araurik eman eta, jakiña, euskal-joskera ere idazleen batasun paltan arkitzen zaigu.

Emen alde batera omen darabilgu; Auñamendi'z bestalde ez ei du emengoari ematen diogun zorrozkeririk. An eta emen bai bide dira ezberdintasunak; idazle gazte berri batzuen ustez, ordea, ori ez da gaur, euskera barruan, ia aintzakotzat artzeko ere prolema eta bakoitzak nai bezela idatzi omen dezake... Gauza asko esan da, baiña batasun baten ezean gauden ezkerro, zerbait anarki ba dugu gure artean eta erabaki barren batzuk artzeko premietan gera.

Joskera edozein eratan erabiltzeak eta, batez ere euskal jenio gabe, ez digu, inñolaz ere, pizkortasun eta flexibilitasun bat ematen, ez orixe! txirotasuna baizik.

Ondo dakizutenez, izkuntza bakoitzak bere joserak du eta ausartenak ere ondo zaintzen du gaiñera: Erderazko "tiene una mala pata" eta "tiene una pata mala" gauza ezberdiñak dira. Ingelesak "fat man" esango du ta ez "man fat", au da, bere jenioz "gizen gizona" ta ez gizon gizona (guk diogunez).

"This is my father" ingelesez, "este es mi padre" españeraz eta "celui-ci est mon père" prantzeraz joserak berdin-berdiña dute, baiña ez ordea euskeraz:

Euskerak "Au nire aita da" esaten du, beste iru oiek "au da nire aita" diñoten bitartean.

Guzti au elementala da, esango didazute. Egia benetan, elementala baita. Ala ere "au da nire aita"-lako joserak erruz ditugu euskal idazleen artean eta, zoritxarrez, geizki, "au nire aita da" ta "au da nire aita" ez bai dira berdiñak, zentzun ezberdiñak dituztelako. Geroago aztertuko ditugu.

Idazle zaarretan edan bearra omen dugu ta, egitan dugu. Idazle zaarrok, euskaldun idazleek alegia, erderaz egin zituzten beren karrerak eta euskeraz idazteari eman ziotenean erdal kutsuz egin zutelakoan nago, sarritan, joserak ori dala-ta. Ezin ulertu dut bestela, esate baterako, Mogel'en bere PERU ABARKA'ko erdal-kutsu au:

Maisu Juan'en galdera:—Zeinbat opiziale dira?
Peru'ren erantzuna :—"DIRA lau biargiñ"

Edo AB'k galdetzen dionean: "Zer esan gura dau sugiak?
Peru'ren erantzuna:—Sugia DA subagia..."

Erantzun auen joserak erdalkeriz egiñak dira, nire ustez, eta Mogel'ek ao-itzez egoki ta ondo erabiliko bide zuen arren joserak ori, idaztean laban egin zuen, nolabait ere. Erantzun oiek jator izateko, izan ere, onela bear lirake izan "lau biargiñ dira" eta "Sugia subagia da", baiña ez Mogel'ek Peru'ren aoz esanak bezela.

Frase oietan gauza berdiñak esan nai dirala? Ori besterik da! Baiña ez dira, ordea, erantzun-nai igualak. Eta ori ez diñot erdal kutsuz egiñak diralako, ez, erderaren kutsu bearrik ez dugulako joserak aberatsa erabiltzeko eta, euskaldun petoentzat, batera edo bestera erabiltzeak, bi erantzun-gura ezberdiñak diralako.

Orixe bera neroni ere gertatu zait eta oartu nintzanean arri-
turik gelditu nintzan.

Nire ama baserrikoa da eta gerra ondoren zerbait espafiara
ikasi antzean-edo egin du. Aita, baserritarren semea eta orduko
eskoletan ziran zigorrez erderaz moldatua. Ni aurtzaroan denbora
aldi aundia baserrian egiña naiz eta gure etxean ez da inoiz euskera
ez besterik itzegin. Nire kaskarrak ba du, ortaz, zerbait euskal
jenio.

Ala ere, eta emezortzi bat urtez euskeraz idazteko egarria
sortu zitzaidanean, ura nekegarritasuna, ura idatzi ezifia! Ba zir-
dien erdal-metroz euskal jantzia egin bear nuela. Geroxeago, Bil-
bo'ko neskatxa batekin kartaz izan nituen artuemanetan izan zan,
ain zuzen ere, nere okerraren azaleraztea. Alkarri utsak artzea zan
gure erabakia eta bai benetan arritu nintzala berarekin. Nire utsik
geienak joskerarenak ziran! Bera euskaldun berria zan ordea; ni
seaskan ikasten asia, bizitza osoan euskalduna. Ala ere, ondo
aztertu eta beti berak zuen arrazoia, eta aoz erabiltzen ez nuen
bezela nerabilen, idazketan, dalako joskera au. Arritzekoa!

Oker ori, beti erderaz idatzi izatearena, noski. Erdal-metroz
ezin euskal jantzia egin. Orixe bera gerta zitzaion, nolabait ere,
Kredoa eta Aita Gurea'ren asiera euskeratu zuanari. Zergaitik ez
"Zeruetan zauden Aita Gurea..."? Kredoa'ri buruz, ordea, zer
esanik ez. Erdal kutsua, noski.

Ez dizutet ezer erakutsiko, ezin dut-eta. Ala ere zerbait agertu
nai dizutet eta, guztion iritziz, batasun bide batera abiatu gaitezen,
Sebero Altube jaunak esanak esanarren ez bai gera oraindik bat
etorri.

* * *

1.—Lenengo, demostratibuak aipatuko ditut: AU, ORI, URA (A),
AUEK, OIEK, AIEK.

- Etxe ORI..... Etxe OIEK
- Etxe aundi ORI..... Etxe aundi OIEK
- Etxe berri aundi ORI... Etxe berri aundi OIEK
- Gizon petral AU Emakume berritsu oiek.

Demostratibua beti atzean joatea da, dirudienez, euskeraren
zera. Ala ere Eibar ta inguruetan onela esaten da beti:

ORI etxe *ORI* (etxiori); *AURA* gizon*A*; *ÓNEK* mútil*OK*
ORREK gizon *ORREK*; *AU* andri*AU* eta abar.

PASIBUAN

AU gizon-AU
 ORI gizon-ORI
 A (AURA) gizon-A
 ÓNEK gizonOK
 ÓRREK gizon-OK
 ÁREK gizon-AK

AKTIBUAN

ONÈK gizon-ONEK
 ORRÈK gizon-ORREK
 AREK gizon-AK
 ÓNEK gizon-OK
 ÓRREK gizon-OK
 ÁREK gizon-AK

Au, nola-nai ere, lokalismo utsa da, eta Gipuzkoa'ko zenbait idazleek begiak bere gainean jarririk indartsua dala ere esana dute eta zerbait idatzita ikusi dut. Ez dira, ordea, erabilgarriak. Forma auen zentzuna indartu edo egiten dute eta aspaldi batean, seguraski, "intensibu" antzera ziralarik, gaur ez beintzat, beti-beti eta edozer esan erazteko era berean darabilzkigu-ta. Geiago indartu naiean, adibidez, onela diñogu Eibar'en: *ORIXE* gizon*ORI*. Atzekaldean dijoazten demostratibuak izenari lotuak daude ta bat egiten dute. Ala ere, zer erabaki, ontaz?

2.—Esakun edo frase barrena ikusi dezagun:

—AU ZALDIA DA

1	2	3
1.—Adi-jabe edo sujeta		
2.—Atributua		
3.—Aditz edo berbua.		

PARIS AUNDIA DA

1	2	3
---	---	---

Orix, bada, gure erregla barren, frase uts eta laburretan.

OARRA: Baiezko fraseetan eta ezezkorik ez dan guztietan, aditza atzean jartzeko moldaketa du euskerak. Ala ere, batzuetan, zentzun bereizi bat ematearren edo arritasuna agertzeko edo alako indar bat izatearren, onela esango genituke:

- Ori DA zaldi izugarria, ori!
- Ori DA nik esaten nizun mutilla. (*Orix* bera)
- Ura ZAN izatekoa!
- Biar NATORKIZU etxera.

Baiña esakunak zentzun edo indar berezi bat eskatzen ez digun bitartean onela izango lirake goiko fraseok:

- Ori zaldi izugarria DA.
- Ori nik esaten nizun mutilla DA.
- Biar etxera NATORKIZU.
- Gizona DATOR ta ez DATOR gizona.
- Polita DA ta ez DA polita.
- Biar goizean ETORRIKO DALA ta ez ETORRIKO DALA biar goizean.

Datorren frase au EUSKERA aldizkaritik jasoa dut (IV-1959-179'garren orrialdean):

“Dio nola Azkue-rekin ere aztuak bizi geran. Dio, gañera... Dio eztakiala eskatu dan...”

Erderazko “dice” da au, garbi-garbi; erderazko aditzak aurrenik joateko duen zerak eragindako kutsua.

Ez esan neri joskera auek erderatikakoak diralako burrukatzen ditudala, ez! Erderatik arturik gure joskera ezer jutzen ez dutelako baizik. Nire ustez ez da ori aberastasuna, txirotasuna baiño. Esakun labur auetan bertan, era bi auetara alegia, au da, aditza aurrean edo atzekaldean erabiltzeak bi esangura ditu, baiña bakar ortara lotzeak euskeraren gogoia mozten eta txirotzen digu. Ortan nago.

Euskaldun jator batek ez du inoiz “ni naiz Joxe” esango, Joxe nor dan galdetzen ez dan bitartean beintzat. “Ni Joxe naiz” esango du beti. Ta bost ajola nola darabilten erderaz.

3.—Orainarteko onek “elemento inquirido” dalako ontara garama, zuzenki.

Fraseetan baditugu, galdetu gabe ere, galdera zentzunezko oiartzuna duten zatiak.

Leen aipatu dugun esakun barrena artu dezagun:

- a) —AU NIRE AITA DA. Baiña “au da nire aita” ba-diñogu, —NOR DA zure aita? galdekizun zentzunari erantzungo bide lioke, ain zuzen ere. Nire aita nor dan galdetua balizko zera izango genuke-ta.

- Ortaz, AU NIRE AITA DA frasea barren artuko dugu.
- NOR DA zure aita?... AU DA nire aita.
- Zure ZER DA au?..... Nire AITA DA au.

b) —NIRE AITA GAUR DONOSTIA'RA DIJOA. Joko batzuk egin ditzagun onekin:

- NOR DIJOA gaur Donostia'ra?... *NIRE AITA DIJOA* gaur Donostia'ra.
- NORA DIJOA gaur zure aita?... *DONOSTIA'RA DIJOA* gaur nire aita.
- NOIZ DIJOA zure aita Donostia'ra?... *GAUR DIJOA* nire aita Donostia'ra.
- Zure aita ZER Donostia'ra?... Nire aita *JOAN DIJOA* gaur Donostia'ra.

d) —“GIZON GAIZTOEK GU OARTU ORDUKO GURE MUTILLA IL NAI IZAN DIGUTE”.

- NORTZUEK il nai izan digute...? —*GIZON GAIZTOEK* il nai izan digute.
- NOIZ il nai izan digute...? —*GU OARTU ORDUKO* il nai izan digute...
- ZER egin nai izan digute...? —*IL EGIN NAI IZAN DIGUTE*...
- NOR il nai izan digute...? —*GURE MUTILLA* il nai izan digute...
- NOR DA il nai izan digutena? —*GURE MUTILLA DA* il nai izan digutena.

Auxe da benetan, euskal joskerak duen aldagarritasuna eta flexibilitasuna. Aditzak bereala erantzuten dio galdeki-zunari, baiña zuzenki erantzun ere.

- Galdekizuna aditzarengana —berari buruz— zuzen dijoakionean, EGIN aditz-laguntzallea artzen du. Ikusi gorago “ZER egin nai...” galdetu dugunean.
- GU OARTU ORDUKO* “konplementu indirektoa” aldakor edo dantzaria da eta, nire ustez, bere toki bat baiño geiago du frase berean:

- 1.—Gizon gaiztoek GU OARTU ORDUKO gure mutilla il nai izan digute.
- 2.—GU OARTU ORDUKO, gizon gaiztoek gure mutilla il nai izan digute.
- 3.—Gizon gaiztoek gure mutilla il nai izan digute GU OARTU ORDUKO.

Aurreko joko oietan diran galderak sortzen ez diran birtartean aldakaitza da zati au: . . . *gure mutilla il nai izan digute.*

Aldagarritasun joko auek ontzat artuko dituzutelakoan naiz.

- 4.—Frase edo esakun auek luzatuaz oraziño borobil edo bete batera eldu gaitezke eta onela antolatua izango genuke bera:
 - 1.—Sujeto (adi-jabea)
 - 2.—Complemento circunstancial (osagarria)
 - 3.—Complemento indirecto de objeto "
 - 4.—Complemento directo de objeto "
 - 5.—Atributo
 - 6.—Verbo significativo
 - 7.—Verbo auxiliar.

Zatiketa ontan Lafitte jaunarekin bat nator

- a) — *NIRE AITAK GAUR JOXE OSABA'RI PURU EDER BAT*
 sujeto Co.Cir. Comp.Indirec. Comp.Direc.

BERE IZENEAN ERRE DEZAN EMAN DIO
 Atributo Ver.sig. Ver.aux.

Baita ere, esan dezakegu:

- Nire aitak gaur Joxe osabari bere izenean erre dezan puru bat eman dio.
- Nire aitak gaur Joxe osabari puru eder bat eman dio erregalutzat.

Atributuak baditu emen bere arpegikaldeak: "erregalutzat", "bere izenean", "bezuza bezela" eta abar. Ikusi, nire ustez nola tokiz aldatua izan ditekian.

- Nire aitak gaur, ERREGALUTZAT, Joxe osabari puru eder bat eman dio.
- Nire aitak gaur Joxe osabari, ERREGALUTZAT, puru eder bat eman dio.
- Nire aitak gaur Joxe osabari puru eder bat eman dio ERREGALUTZAT.

GAUR konplementua ere, aurrerago ikusi dugunez, aldarra da eta, nire ustez, ez du esakunaren zentzun jatorra aldatzen. Ez dut uste bere aldagarritasuna ikusteko frasejoku berririk egin bearrik dugunik.

Onartu ditzagun agertutako frase oiek, baiña ezin ditzakegu adibidez dihoazten beste aukerak:

- Nire aitak *GAUR EMAN DIO*... Joxe osabari... edo
- Nire *AITAK EMAN DIO* gaur... Joxe osabari... edo
- Nire aitak gaur Joxe osabari *EMAN DIO*... edo
- EMAN DIO* nire aitak gaur Joxe osabari...

Lau frase aukerak geizki leudeke, esate baterako, dagozkien galdekizunen erantzun lirake-ta. Onela:

- NORK eman dio?
- NOIZ eman dio?
- NORI eman dio?

Galdekizun aukerak ez diran bitartean, ortaz, geizki leudeke aurreko lau frase oiek. Laugarrenak, ordea, emango ote zion edo ezaren zai geundela agertzen digu garbi-garbi; orregaitik diñogu, asieran: *EMAN DIO*...

Jaun ta adiskideok, ontzat eman bearrak ote ditugu agerketak aukerak? Zuek duzute azterketa, eta guztiok erabakia.

- b) —*Fraseak luzatu-ala, gaur beintzat, zatitu bezela egiten ditugu eta koma bitartez, esangura galdu baiño len, agertu naitzenuen asmoa osatzen dugu. Ona emen oraintxe bertan esandako frasea bera. Ala ere aditza atzean dihoakio. Adibidetzat balio du.*

Esakun luzeetan eta, batez ere, erderazko *QUE* errelatibuen kutsua dugunetan, oker darabilgu joskera. Ea frase au:

—JOXE ETORRI ZAIT ETA ESAN DIT, neri emateko atzo eskatu zizkizun liburu berri bi oiek.

Ala ere ontzat artzekoa da, luze xamarra baita, naiz eta erderazko joskera onek eragiña izan:

—“Ha venido Jasé y me ha dicho que...”

Erderazko joskeraz baliatua dago, jakiña, euskeraz pentsatzen motelduak geranez, aditza aurreratzen dugu eta ondorengo antolatze bidea eman edo egiten digu. Baiña zergaitik ez genuke, jatorki, beste era ontara erabiltzen saiatu bearra izan?:

JOXE ETORRI ZAIT ETA ATZO ESKEINI ZENIZKION
LIBURU BERRI BI OIEK NERI EMATEKO ESAN DIT.

Orixe litzake joskera jator-jatorra, frase ortan.

5.—Erderazko QUE errelatibua aztertu dezagun, bada.

a)—Ese es el hombre QUE ví (a quien ví) ayer en la plaza.

—ORI ATZO ENPARANTZAN IKUSI NUEN GIZONA DA

—ATZO PLAZAN IKUSI NUEN GIZONA DA ORI

—ORI DA ATZO ENPARANTZAN IKUSI NUEN GIZONA.

IKUSI NUEN GIZONA ausikaitza da; Ezin dira aldatuak izan ordena ortatiko zatiak. Zergaitik, ortaz, ainbeste aldiz idatzita ikusten ditugun auetariko joskera traketsak?:

“Ori da gizona atzo plazan ikusi buena”.

Geizki baiño geizkiago dago joskera au eta benetan baztertu bearra dugu; baztertu ta baztererazi. Frase ori aztertu bezate orrela idazteko oitura dutenek.

b)—“Au da ume bat kanpoan lo egiten ez dakiena” (Este es el niño que no sabe dormir fuera).

Oso geizki frase ori ere. Beste era ontara izan bear bai luke:

—KANPOAN LO EGITEN EZ DAKIEN UMEA DA AU.
(ume petrala)

—AU KANPOAN LO EGITEN EZ DAKIEN UMEA DA.

Iñoz ez AU DA UMEA edo UME BAT...

6.—Ona emen berriz ere “elemento inquirido” orrekin, baiña gertaera oso bereizi batean; frasearen alde garrantzidunenari indar ematearren. Leen egin ditugun jokoetarik at, onelako joskera jatorra darabilte, esate baterako, Lapurdi'n eta Xuberua'n.

a) —“Asier'ek Lore'txo maite du”, frasa artu dezagun.

—NORK maite du Lore'txo? galdetzean, emendikaldekoek onela erantzungo genuke: *ASIER'ek MAITE DU Lore'txo.*

Ara baiña, erantzun ori, badirudi, beste galdekizun onena dala:

—*Asier'ek, ZER DU Lore'txo?*, ta bere erantzuna *Asier'ek, MAITE DU Lore'txo.* (énfasis bidez)

Baiña lengo galdekizuna egin dezagun:

—*NORK MAITE DU LORE'TXO?* ta ikusi dezagun nola erantzuten duten Añamendi'z aruzko gure erriok:

—*ASIER'ek DU maite Lore'txo.*

Benetan jatorra bera, bikaiña. Guk, emendikaldekook, onela erantzuten dugu, joko antzeko bat egiñaz, baiña -N aditz-errelatibua erabiliaz: *ASIER DA Lore'txo maite duENA.*

Ipar-aldekoen esakera, ordea, gurea baiño jator, aberats eta esankorragoa dan ezkeru guztiok onartu dezagun. Onartu bakarrik ez, gerok ere idatzi, erabili eta zabaldu baizik. Zuek dezute itza.

7.—Esakuna ezezkoa danean, errexago zaigu joskera ondo erabiltzea, erderazkoaren antz aundia bai du. Dakizutenez, aditza aurreratu egiten da eta atributuaren aurrenik dijoa.

—*ORI EZ DA ZURE AITA*

1 2 3 4 5

ESE NO ES TU PADRE

1 2 3 4 5

Ara baiña, ezezko frase batean aditz laguntzalle edo auxiliar bat sortzen danean, orduan, eztaun oni auxiliarra lotzen zaio eta atzekaldean aditz barren edo nagusia dijoakio. Onela:

EZ DAKI etorriko dan.
 EZ DUT esango.
 EZ DIZKIO ematen; EZ DAKI egiten; EZ DU ekarri.

Esakun oietan osagarriak (konplementuak) sartzen diranean, orduan, bein batek esaten zidan zera (bokadilloa) sortzen da; au da, ez zaizkiela konplementu oiek atzean jartzen, aditz laguntzallearen eta aditz nagusiaren bitartean baizik.

Onela: *EZ DAKIT* biar goizean *ETORRIKO DAN*.
EZ DUT orrelako astakeririk *ESANGO*.
EZ DIZKIO, eskatuarren ere, bere liburuak *EMATEN*.
EZ DU zure txapelik *EKARRI*.

Egokitura au oso jatorra da. Baiña ontzat artu bear al genituke ondoren datozen beste auek ere?:

- EZ DAKIT ETORRIKO dan biar goizean.
- EZ DUT ESANGO orrelako astakeririk.
- EZ DIZKIO EMATEN, eskatuarren ere, bere libururik
- EZ DU EKARRI zure txapelik.

Biak ontzat artzekoak al dira ala lenbizikoak soilki?

* * *

8.—a) Ukatzeak ez du joskera aldatzen orain agertuko ditudan atzizki edo sufijoak diranean:

-N	}	Aditz-atzizkiak.
-LAKO		
-LARIK		
-ARREN		
-EZKERO		
-Z		

Onela genituke:

- Etorri da-N gizona Etorri EZ DAN gizona (ezezkoa)
- Etorri da-LAKO Etorri EZ da-LAKO "
- Etorri ARREN Etorri EZ ARREN.
- Etorri da-N ARREN .. Etorri EZ DAN ARREN.
- Etorri da-LARIK Etorri EZ DALARIK.

- Etorri dan-eZ Etorri EZ DANEZ.
 —Artu du-eLAKO Artu EZ DUELAKO.

Au da: lenengo, aditz-izena edo infinitibua bera; gero ezezko itza ta ondoren aditz laguntzaillea baldin ba-dago, ta atenez atzizkiok.

Ala ere ontzat artzekoak al dira beste aukerak?:
 Ez dan etorri gizona; EZ DALAKO ETORRI; EZ DAN ARREN ETORRI; EZ DALARIK ETORRI; EZ DANEZ ETORRI; EZ DUELAKO ARTU t.a.

Nire ustez baztertu bearrekoak dira atzen frase aukerak eta aurrekoak onartu. Ala ere zuek duzute itza.

- 8.—b) Baldintzak ere, ikusi ditugun atzizkion antzera, ez du ezezko esakunetan bere joskera aldatzen.

“BA” aurrizkia duten baldintza batzuek ikusi ditzagun:
 BALITZ, BAGENU, BALDIN BALU, BAZUKEAN ERE, BALIRA...

<u>Joskera jatorrean</u>	<u>Joskera ez orren jatorrean</u>
—Joango EZ BALITZ	EZ BALITZ joango
—Jetxiko EZ BALIRA	EZ BALIRA jetxiko
—Esan EZ BAGENU	EZ BAGENU esan
—Eman EZ BALDIN BALU	
Eman BALDIN EZ BALU	EZ BALDIN BALU eman
BALDIN eman EZ BALU	
—Ekarri EZ BAZUKEAN ere	EZ BAZUKEAN ere ekarri
BALDIN itza maiz darabilgu aurrenik asita ere; esate baterako:	
BALDIN joango ez BALITZ; BALDIN esan ez BAGENU;...	

- d)—EZIN: Ezintasunak berdin eragiten du. Fenomenu bera da.
 Ea:

—Etorri EZIN BALITZ	EZIN BALITZ etorri
—Jan EZIN izango BAGENU	EZIN izango BAGENU jan
—Ekarri EZIN BALDIN balu	EZIN BALDIN BALU ekarri
—Egin EZIN bazukean ere	EZIN BAZUKEAN egin ere

EZIN etorri BALITZ
 EZIN jan izango BAGENU
 EZIN ekarri BALDIN BALU
 EZIN egin BAZUKEAN ere

- Etorri EZIN geranak ala EZIN genaraNak etorri
 —Etorri EZIN naizeLAKO ala EZIN naizeLAKO etorri
 —Etorri EZIN danARREN ala EZIN danARREN etorri
 —Etorri EZIN diraneZ ala EZIN diraneZ etorri

ala: EZIN etorri { NaizeLAKO
 geraNAK
 danARREN
 diraLARIK
 diranEZ

9.—Izen nagusi bat izen-lagun edo adjetibu batekin danean:

(geizki)	(ongi)
—Gure anai Joxe.....	Joxe gure anaia
—Usurbil'go osaba Mikel.....	Usurbil'go Mikel osaba
—Abade Don Jose'k.....	D. Jose abadeak
—Jaun Zipriano'k esan du....	Zipriano jaunak esan du
—Andereño Yone'k irakatsi digu	Yone andereñoak irakatsi...
—Kardenal Montini.....	Montini Kardenala

- Ejenpluak:—Joxe nere anaia etorri da
 —Montini Kardenala zana, orain Aita Santua da
 —Mikel gure osabak etxe berria erosi du
 —Kennedy lendakaria il egin zuten

Emen bai erabaki bearra dagoela. Erderatikako kalkoz itzegiten da eta askok ez dute okerra ikusten. Gaurko euskal ikastolatatik ere onela datorzkigu umeak: “Amatxo, Andereño Yone'k esan digu...”

Gure gaztaroan ez genuen, zoritxarrez, euskal ikastolarik eza-gutu eta gure ikasketa guztiak erderaz izan ziran; areago: erdal-dun irakaslez eragiña. Orregaitik, etxeratzean, onela edo esango genukean lengo frase ori: “Amatxo, Señorita Karmen'ek esan du...”

Gure frasea ongi esana da, naiz eta “señorita” erdal itza erabili. Jakiña, erderaz esaten genuen bezela osorik artzen ge-

nuen titulu ori, baiña euskerara itzulpena egitean, orrela dagitenek, ez dakite zelako okerra egiten duten. Izkuntza batetik besterako itzulpena ez bai da kalko uts bat izan bear. Orregaitik, geizki dago Andereño Yone'k eta onelako joskera traketsak erabiltzea eta, zenbaitzuk uste izan ez arren, obeto legoke oso-osorik erderaz esan zati ori, guk, gerok, aurtzaroan esaten genuenez: Señorita Karmen'ek jai eman digu. Baiña ez Andereño Karmen'ek, Karmen Andereñoak baizik.

Au ontzat artuarren, gure maistra ta andereñoak egoki erabiltzen ikasiko ote dute? Dana dala, erabaki dezagun gerok, aurrenik.

OARRA: Erdel tituloak diranean, badirudi, diran lez jaso bearrak dirala; erderaz edo erdal joskeraz. Baiña itzultzean kontuz.

10.—a) ZERGAITIK edo ZEGATIK *galdekizuna*. Erderazko POR QUE.

ZERGAITIK galdera utsa danean ez dago errurik eta okerrik, baiña erantzunean ez dezakegu inñolaz ere galdekizun ber-bera artu. Ala ere, zenbat eta zenbat entzuten dan eta zenbat idatzita ikusten dugun, batez ere gazte-
txoengan!

Adibidez:—ZERGAITIK ez duzute oraindik bazkaldu?

—Aita etorri <i>ez dalako</i> .	} jatorki erantzunak
—Aita ez da <i>etorri-ta</i> .	
—Ez da aita <i>etorri-ta</i> .	
—Ez <i>bai</i> da aita etorri.	

Geizki leudeke auek:—“Zergaitik aita ez da etorri”.

Edo:—Donostia'ra noa ZERGAITIK (ZE) anaia geixotu zait.

Onela bear dute izan:

—Donostia'ra noa anaia geixotu	} ZAIT-ETA ZAILDALAKO BAI ZAIT

Ez al duzute beste onelako astakeria inñoz entzun? Baie-tzean nago, nik millaka aldiz entzuten aspertua bai naiz.

Galdetu dezagun:

Galdera: Orai zer egin bear duzu?

Erantz.: Donostia'ra noa PORQUE anaia geixotu zait.

Erderazko PORQUE orren indarrez ta oituraz kutsutua da erabili bear ez genuken ZERGAITIK. Nota artu dezagun.

Proposiziño kausal au, mugez-andikoek ZEREN itzaren bi-dez agertzen dute, baiña au bera bakarki aztertzekoa da.

- b) —ZE itza. Au ere ZERGAITIK bezela portatzen da. Ikusi:
—Donostia'ra noa ZE anaia geixotu zait.

Ez al da au erderazko PUES, PUES QUE? Ori dirudi, noski, ZE ta ZERGAITIK auek erantzunetan iru-lau modutan jator-jator erabiltzeko bidea bai du euskerak; leen ikusi dugu nola ta zela.

ZE, ZEREN, itzak taju berdiñekoak dira.

Emendikaldeko euskaldun jator bat erderaz mintzatzen jarri dezagun eta ikusi nola, bere euskel jenioak eragiña, agertzen zaigun:

Galdera:—Por qué vas a San Sebastián?

Erantzuna:—Tengo enfermo un hermano-Y. (Ez al da orrela?)

Auek dira, ortaz, gure forma jatorrak: { Anaia geixo dutaLAKO
Anaia geixo BAI dut
Anaia geixo dut-ETA

- 11.—BAIZIK, BAIZIK ETA... Erderazko SINO, SINO QUE...

Gure BAIZIK itz au ere frasearen atzekaldean joatekoa dala uste dut. Ala ere, eta erderaren oiturak eragiñik, aurrekaldean maiz erabiltzen da, Gipuzkoa'n batez ere.

Onela bear luke izan:

—Txapela ori ez da niretakoa, *beste ura BAIZIK.*

—Mutiko ori ez da nire anaia, *txiki au BAIZIK.*

Geizki onelako auek:

“BAIZIK beste ura” eta “BAIZIK txiki au”.

Ejenpluak:

No sólo dice que vendría SINO QUE viene, en efecto.
EZ BAKARRIK LETORKELA DIÑO, ETORRI BAI DATOR AIN ZUZEN.

Orrelako egituraz egindako erantzuna litzake, nire ustez, jatorra; euskerak naikoa indar ta bide bai du zentzun ori emateko.

Zergaitik, ortaz, ezbearreko kalku au?:

No sólo dice que vendría, SINO QUE viene, en efecto.

Ez bakarrik letorkela diño BAIZIK ETA dator, ain zuzen.

Erdal-kutsu orrek bere toki ber-bera artu erazi dio gure BAIZIK itzari.

—BAIÑO: Bizkai'ko BAIÑO itz onek zerbait argi ematen digu Gipuzkoa'ko ZERGAITIK beste onek nola bere "etxea" galdu duen azalduaz. Bizkai'an ez dute, iñoiz, BAIÑO au aurrekaldean erabiltzen, bear bezela atzekaldean baizik.

Bizkai'an onela jator-jator:—Mutiko ori ez da nere anaia, beste txiki ori BAIÑO.

—Txapela ori ez da neretakoa, beste a BAIÑO.

Bizkaitarrengandik ere zerbait ikasi dezagun, baiña agertu dutana agertu ondoren erabakia artu dezagun.

12.—ZEREN... , ZEREN ETA... , ZEIN DA... , ZEIÑA...
ZEIÑETAN... , ZEIÑEN... , ZELAN... , NOLAN...

Itz auetariko batzuk ipar-aldeko euskaldunek darabilzkite, beste batzuek Bizkaia'n ta ondorengook Gipuzkoa'n. Ezer erabakirik artuta ba-aldu orretaz Euskaltzaindia'k? Argi eman dizaigula ta guztiok jatorki idatzi dezagun batasun batean.

Ponentzia ontarako denbora neurtua emana zaigu eta geiegi luzatu ez nadin aurrera jo dezagun. Amabigarren puntu au batez ere lan bereizi baterako naikoa gai dala uste dut. Ala ere puntu bat edo beste ikutu ditzagun.

Adibidez:—"Gernikako Arbolak, ZEÑEN ganean berba ugari egin da, ez dau gaur leen eban frutu ederrik".

Frase orrek Quijote'aren zera gogoratzen dit: "En un lugar de la Mancha de CUYO nombre no quiero acordarme. . ."

Ez nazazute Quijote'a itzultzera beartu. Ala ere, onelatsu egin genezake:

—Bere izena gogoratu nai ez dutan Mancha'ko toki batean. . .
edo—Bere izenez gogoratu nai ez dutan Mancha'ko toki batean..

Gernika'ko Arbola artu dezagun berriz; baiña euskeratuta.

- 1.—Berari buruz ainbeste berba egin dan (egñiko) Gernika-ko Arbolak ez dau gaur leen eban (zuen) frutu ederrik.
- 2.—Gernika'ko Arbola'k, berari buruz berba asko egin da, ez dau gaur leen eban frutu ederrik.

Egitura bi aukerak edo antzekoak lirake bakarrik jatorrak, euskeraz. ZEÑEN itz orren bitartez egiña baztertu bearrekoa dan edo ez Euskaltzaindia'k du itza.

ZELAN ta OLAN: Erantzunetan, erderazko COMO kausala esateko ZELAN eta NOLAN erabiltzeak desegoki diran fraseak emango dizkigu, ZELAN eta NOLAN galdekizun utsak bai dira eta ez dugu, erantzunetarako, beren bearrik.

—COMO el hambriento no tiene (de) qué comer, roba donde sea.

—“NOLA gosetia zer janik ez duen, nun-nai lapurretan egi-ten du”.

Ez dugu erdalkeri ori egin bearrik. Euskeraz, indartsu, one-la esan dezagun:

—Gosetia zer janik ez DU BA TA nun-nai lapurtzen du.

—Gosetia zer janik ez DUANEZ nun-nai lapurtzen du.

—Gosetia zer janik ez DUEN EZKERO nun-nai lapurtzen du.

(jatorrak)

Azken forma aukerak eta antzekoak dira jatorrak. Baztertu ditzagun ZELA, ZELAN, NOLA ta NOLA-z egiñak.

AXULAR'en: “Zeren nola orduan baitute perilik aundiena, zeren orduan baitaude geldieneik urera beha...”

Euskera batasunean forma ori ere onartua izan ezker, Gipuzkoa ta Bizkai'ko beste jator oien artean bat geiago

izan bedi eta guztiok onartu dezagun, baiña ezetzean deude-
nek beren arrazoiak eman bitzate. Badirudi, "baitute" eta
baitdaude" erabiliak geiegiz daudela "zeren" oiek, baiña bes-
talde, agian, indartu egiten dute, nolabait ere, esan-naia.

13.—"BAKARRIK" itza. Onako frase au kopiatu dut:

"Ez eban meriturik ikusi, *bakarrik gauza bat*.

Gure etxean ez du iñoiz iñork orrela erabili. Ez ote da bera
erdalkeri utsa? Zergaitik ez beste era ontara josi?:

—Ez eban meriturik ikusi, *gauza bat BAKARRIK*.

Erderazko "sólo (sólamente) una cosa" da ori. Euskerak
duen berezko "pospositibotasuna" (parkatu itza) (ez dut
bere zentzuna neolojismuz emateko astirik) da gure jenioan
neurritz itzak josten dituen erregla. Orregaitik, nik etxe ta
auzoan ezagutu ditudan zaarrek egoki zerabilten beti pospo-
sitibotasun ori (parkatu berriz itz ori). Erderatikako itzak
ez naute ainbeste beldurtzen; bai, ordea, joskera traketsak eta,
gure jatorrenak baztertuz, bear ez genituen erderatikoak
arteak. Onek bai beldurtzen nauala.

Zer diñozute?

Joskerak garrantzi aundia du izkuntza batean; areago cus-
keran, bere literatura ondo finkatu baiño len, eta batasun bat
ez dugularik, bakoitza bere aldetik joaz anarki beldurgarri
batean daramagulako eta bere jenio jatorra galerazten di-
gulako.

Ez dezagula onela idatzi, esate baterako:

—"Joxe ta biok JOAN GIÑAN mendira atzo..." edo

—"Joxe ta biok atzo JOAN GIÑAN mendira eta ELDU GI-
ÑAN Artamendi'ko basetxeraño. An ESERI GIÑAN enbor
baten gaiñean eta IKUSI GENUEN urrutian bare ager-
tzen zitzaigun itsaso zabala..."

Azalpen guztiok ikusi ondoren zergaitik ez era ontara?

—Atzo, Joxe ta ni (biok) mendira JOAN GIÑAN eta Art-
amendi'ko basetxeraño ELDU GIÑAN. An enbor baten gai-

*ñean eseririk urrutian bare agertzen zitzaigun itsaso zabala
IKUSI GENUEN.*

AMAIA.—Bukatzer a noa. Ez dizutet ezer erakutsi; areago: zuengandik ikasi nai dut. Orainñarte baturik arkitzen ez ditudan zati batzuk agertu dizkizutet eta, aztergarriztat izango diralakotan, guztion erabaki zai naukazute. Asmo batzuk aurrera eramán zerbait erabaki dezagun euskal literatura dalako batasun onen alde. Euskaltzaindia'k erabakiak artu bitza; zein zokoratu, zein on-artu. Araudi bat argitara eman dezala eta errebista, aldizkari, irrati, ikastola ta bestelako zuzendari ta erresponsableek gogoz artu dezatela araudi ori, izlari ta idazle guztiak bat etorri ditezen.

Euskaltzaindia'k zelako erabakiak artuko dituen zai naiz; bere araudia jakiteko irrikitzen nago. Asko ikasi bearra dugu ta, baita ere, buru makurtu bearra sendo. Htxea dalako orretaz bakarrik naikoa burrukaldi izango da; baiña burruka zintzo baten ondoren benetako arrazoiak ikusi ditzagun eta bat etorri gaitezen, bestela, alkarri ez-ezik, euskerari berari adar-jotzen ari izango gera. Ez dut iñoiz hatxez idatzi. Ala ere Euskaltzaindia'k nai ta nai-ez artu bear dugula esaten digunean, ni hatxez idazten asiko naiz eta ez dut utziko.

Urte ontan euskeraren literatura-batasunak oinkada aundi bat eman beza. Ortarako, araudipe ortan burua makurtu dezagun guztiok eta utzi alde batera jainko-txikiak izaten. Ikasteko egarri naiz. Zuengandiko itxaropena dut.

Beste ezer ez. Eskerrik-asko.

Imanol Laspiur